NORMALITATE, OBIECTIVITATE ŞI MULTIPERSPECTIVITATE ÎN NARAȚIUNILE ISTORICE, CU REFERINȚE LA IMAGINEA GENERALULUI EDUARD FISCHER

CAROL-ALEXANDRU MOHR

Normality, Objectivity and Multiperspectivity in Historical Narratives, with References to the Image of the General Eduard Fischer

(*Abstract*)[*]

In the present paper, we propose a system by which non-specialists could appropriately understand the historical facts and the ways in which they were interpreted. The pillars on which our system is based are the notions of normality, objectivity and multiperspectivity. We believe that the non-specialist reader in history must realize an important aspect: the interpretation of the historical text should not be limited to content. Account must also be taken of the cultural, social, political, emotional and other factors that influenced the author of the text. To exemplify our proposal, we use the image of the gendarme general Eduard Fischer, controversially described in various political speeches, historical narratives and historiographical writings.

At the end of the paper, we reproduce in our own translation the preface of the memoirs of general Eduard Fischer – published in Vienna in 1935, which we intend to translate entirely into Romanian and to propose them for publication – written by Emil Seeliger, an Austrian officer, who, after being in reserve, managed to make a stir in the Austrian press through reports and ideas which were considered unconventional or inadequate at the time.

Keywords: multiperspectivity, normality, objectivity, myth, Bukovina, Eduard Fischer, the "manslayer" of Bukovina, the hero of Bukovina, Emil Seeliger.

Preambul

Ne propunem să sugerăm o cale adecvată de înțelegere a faptelor şi personalităților istorice de către nespecialiştii dornici să afle ce s-a petrecut în trecut.

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXVI**, *2* (53), p. 571–593, Rădăuți – Bucureşti, 2019

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Această metodă, pentru a fi eficientă, ar trebui să-l ajute pe „omul profan” (care nu este obligatoriu şi „un desacralizat”, cum susține Eliade) să se descurce prin hățișul narațiunilor istorice şi scrierilor istoriografice, deseori contradictorii, şi să interpreteze aspecte istorice cu „propria minte”, găsind soluții într-un domeniu real, conturat de două limite virtuale şi de două limite reale, în care pot fi încadrate (din punct de vedere perceptiv) scrierile istorice din toate timpurile. Cele două limite virtuale sunt limita utopică (adică, atunci când cititorul profan consideră „literă de Evanghelie” tot ce a citit în cărțile unor istorici „prestigioși” sau tot ce a învățat de la un profesor carismatic) şi limita prostiei (când cititorul consideră adevăr absolut doar acele afirmații istorice care corespund tradițiilor populare şi/sau (pseudo)intelectuale din spațiul cultural în care acesta a crescut şi s-a format, adică propriei idioculturi nesublimate). Limitele reale ale acceptării interpretărilor istorice sunt limita laxistă („everything goes”) şi limita rigoristă („nothing goes”), şi sunt specifice, în special, oamenilor care nu-şi organizează viața în funcție de fapte din trecut şi se străduiesc să fie perfect sincronici. Ne vom referi la conceptele de mit, normalitate, obiectivitate, multiperspectivitate şi la raporturile care există între acestea, în intenția de a contura un sistem (neexhaustiv, dar, sperăm, perfectibil) de înțelegere şi interpretare a unor fapte şi personalități ale trecutului, care să fie relevant şi pentru didactica istoriei. Pentru exemplificarea propunerii noastre, utilizăm imaginea generalului de jandarmi Eduard Fischer, descrisă controversat în diverse discursuri politice, narațiuni istorice şi scrieri istoriografice. Spectrul imaginii lui Fischer este foarte vast, limitele fiind imaginea de „călău al Bucovinei” şi, respectiv, cea de „erou” in inima căruia „necazul patriei” a sădit hotărârea suprafirească: „Rusul nu are voie să-mi invadeze Bucovina!”.

Referindu-se la unii epigoni şi interpreți ai filozofului Immanuel Kant, Friedrich Schiller a făcut o remarcă ironică, care a devenit celebră: „Când regii construiesc, cărăușii au de lucru”. Kant a elaborat un sistem filozofic magistral (dar șubred din punct de vedere al aplicabilității şi perenității). O puzderie de „cărăuşi” s-au ocupat apoi de interpretarea ideilor sale. Dar unii tâlcuitori kantieni s-au ridicat de la nivelul de „cărăuş” şi au contribuit la înaintarea în cunoaştere. Desigur că Eduard Fischer nu este (nici prin ceea ce a scris, şi nici prin faptele sale) o personalitate de notorietate mondială, asemenea lui Kant. Totuși, s-a scris şi se scrie despre el. *Mutatis mutandis*, el poate fi util „omului simplu”, care îşi declară (obiectiv, naiv sau subiectiv) identitatea regională ca fiind bucovineană, pentru a înțelege cine a fost, ce a scris, dar mai ales ce a făcut un autentic personaj bucovinean (evreu convertit la catolicism?[1], urmaş al unui şvab protestant, botezat catolic datorită

[1] După cum este specificat în articolul german „Eduard Fischer” din enciclopedia online Wikipedia: „Irgendwann im Laufe seines Lebens konvertierte der General zum Katholizismus, wahrscheinlich in der Zeit zwischen 1908 und 1911, als zahlreiche, orthodoxe und protestantischen Christen, aber auch Juden und Muslime, wegen des 60. Thronjubiläums bzw. des Kaisers 80. Geburtstag «zu Ehren des Kaisers» übertraten”, https://de.wikipedia.org/wiki/Eduard_Fischer_ (10.03.2019)

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

faptului că mama sa era catolică?[2]). Însă, mai cu seamă, ar trebui să înțeleagă (toți) contemporanii că „eroii" sau „călăii" trecutului nu ar mai trebui prezentați societății actuale (locale, regionale, naționale sau globale) ca modele sau anti-modele.

Mit, mitificare şi mistificare. Paradigma iertării

Întrebându-ne cu mulți ani în urmă dacă suntem victime sau profitori ai propriilor noastre mituri, am susținut, la o conferință, o comunicare în care ne-am referit la mitul peşterii. Lucrarea noastră conține următoarea descriere: „În mitul (…) peşterii, Platon ne înfățişează nişte oameni, care încă din fragedă copilărie sunt imobilizați într-o peşteră, astfel încât să nu-şi poată mişca corpurile şi nici măcar capetele. Din acest motiv, ei nu pot vedea nimic în afara peretelui peşterii, situat în fața lor. Lumina le vine de la un foc, care arde în spatele lor. Între foc şi oamenii imobilizați este un zid care nu ajunge până în tavanul peşterii. Pe deasupra zidului dintre foc şi oamenii înlănțuiți, sunt purtate diverse figuri şi obiecte, a căror umbră este proiectată pe peretele peşterii. Cei înlănțuiți nu pot vedea nimic în afară de aceste umbre. Atunci când vorbesc cei care poartă obiectele generatoare de umbre, sunetele se reflectă din perete, de parcă ar vorbi umbrele. Întrucât, pentru prizonierii peşterii, cosmosul îl reprezintă doar umbrele de pe perete, aceştia dau nume umbrelor şi le interpretează ca şi cum ar fi elemente ale adevăratului univers. Platon (respectiv Socrate) întreabă ce s-ar întâmpla dacă am elibera un prizonier al peşterii şi l-am sili să se întoarcă cu ochii la foc. În primă fază, acesta ar fi orbit de lumină, iar obiectele şi figurile i-ar părea mai puțin reale decât umbrele acestora. Dorința sa ar fi să se întoarcă în locul în care trăise înlănțuit toată viața. Apoi, Platon întreabă ce s-ar întâmpla dacă același om ar fi scos cu forța la lumina soarelui. Mai întâi, acesta nu ar putea recunoaşte nimic. După un timp însă, ochii săi ar începe să vadă: prima dată formele întunecate, apoi şi obiecte mai luminoase şi, în cele din urmă, eliberatul ar deveni capabil să distingă chiar soarele. Omul eliberat ar putea chiar înțelege că umbrele se datorează luminii provenite de la soare. Ajuns în stadiul acesta, el nu ar mai dori să se întoarcă în peşteră, decât poate pentru a împărtăşi celor înlănțuiți experiența sa. Dacă ar intra înapoi în peşteră, ochii săi ar trebui să se obişnuiască din nou cu întunericul pentru a putea distinge umbrele, adică universul celorlalți prizonieri. Datorită neputinței sale temporare, aceştia l-ar considera orbit şi nu ar acorda nici o credibilitate celor relatate de el despre adevărata lume.

Prin această alegorie, Platon exprimă ideea că oamenii îşi consumă viața cotidiană ca şi cum ar trăi într-o peşteră. Lucrurile pe care le percep sunt doar umbre ale adevăratei existențe. Peştera simbolizează lumea percepută prin simțuri,

[2] După cum susține Emil Seeliger, în prefața memoriilor generalului Fischer. Vezi General Eduard Fischer, *Krieg ohne Heer*, Wien, Militärwissenschaftl. Verlag GM. D. E. Franz Schubert, 1935, p. X.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

iar anevoioasa ieşire din peşteră este drumul parcurs de suflet (spirit şi minte) către esența existenței.

La Platon, trebuie ieşit din peşteră pentru a se înainta în cunoaştere şi pentru a se putea recunoaşte adevărul”[3].

Mai susțineam, în numita comunicare, că noțiunile pildă, metaforă, alegorie, parabolă, mit sunt fazele de metamorfozare ale unui adevăr subiectiv, cu grade diferite de apropiere față de adevărul obiectiv. Gradul de apropiere al adevărului subiectiv de obiectivitate este diacronic, dar nu strict diacronic. Fazele de metamorfozare ale adevărului coexistă sincronic; mereu au coexistat adevăruri noi şi adevăruri vechi. Adevărurile descoperite de oameni se învechesc şi se metamorfozează în pilde (adevăruri consensuale), metafore sau alegorii (adevăruri translatate) şi parabole (adevăruri situate la egală distanță de un focar şi de o dreaptă directoare – cum spune definiția matematică a parabolei, ca loc geometric). În scrierile referitoare la Eduard Fischer, am identificat toate formele definite de noi ca faze de metamorfozare ale adevărului subiectiv (adică pilde, metafore, alegorii, parabole sau mituri) şi le-am luat în considerare ca enunțuri corespunzătoare modului sincer de înțelegere şi interpretare a autorilor respectivelor texte, chiar dacă ne apăreau, la prima lectură, prea stigmatizatoare sau prea glorificatoare, adică „mitificate”.

Recitind în paralel şi interpretând contrastiv diferite texte de şi despre Fischer (printre care şi memoriile sale, încă nepublicate în limba română), a încolțit bănuiala că nu numai mitizarea (stigmatizatoare sau, dimpotrivă, glorificatoare) constituie motivul pentru care nu suntem capabili să înțelegem, măcar semi-obiectiv, acest actant (sau această „personalitate”?) care a produs efecte în istoria Bucovinei.

Fie mit, parabolă, alegorie, metaforă („erou” sau „călău”) sau enunț nedocumentat (de exemplu, afirmațiile referitoare la apartenența etnică şi religioasă sau confesională a lui Fischer), interpretarea textelor despre el trebuie să țină cont (chiar prezumând buna credință a autorilor), de anumiți factori istorici, sociali sau culturali care le-au anulat autorilor imunitatea față de unul sau mai multe dintre virusurile superstiție, prejudecată, dogmatism, fanatism[4].

Mitificarea istoriei este o deformare a realității trecute, cauzate de monoperspectivitatea abordării temei şi de eşecuri cognitive.

În schimb, mistificarea istoriei are drept cauză anumite eşecuri afective, cum ar fi invidia[5] sau resentimentul[6].

[3] Carol-Alexandru Mohr, *Suntem victimele sau profitorii propriilor noastre mituri*, în volumul Conferinței *Omul şi Mitul. Ființa umană şi aventura spiritului întru cunoaştere. Dimensiune mitică şi demitizare*, ediția a IV-a (Suceava, 5–7 mai 2011), Suceava, Editura Universității „Ştefan cel Mare”, 2011, p. 194–198.

[4] José Antonio Marina, consideră prejudecata, superstiția, dogmatismul şi fanatismul ca fiind eşecuri cognitive ale inteligenței. Vezi: Marina, José Antonio, *Inteligența eşuată. Teoria şi practica prostiei*, traducere de Cristina Sava şi Rafael Pisot, Iaşi, Editura Polirom, 2006, p. 34, 37, 38, 40.

[5] *Ibidem*, p. 72. „Invidiosul supraveghează faptele celui invidiat, îi minimalizează meritele sau, dimpotrivă, le laudă fără măsură, pentru a-şi linişti conştiința”.

[6] *Ibidem*, p. 73. Resentimentul e „încăpățânarea de a nu uita o suferință”.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Înainte de a ne referi la normalitate, obiectivitate şi multiperspectivitate, ne permitem să sugerăm o posibilă cale de ieşire de sub tentaţia mitificării sau mistificării. Filosoful francez Paul Ricœur formulează (în eseul *Care este noul ethos al Europei*[7]) o paradigmă a iertării. El constată că „o trăsătură majoră a istoriei Europei o constituie cantitatea incredibilă de suferinţe pe care majoritatea statelor, mari sau mici, luate două câte două sau ca alianţe interpuse, şi le-au provocat unele altora în trecut. Istoria Europei este crudă". Aceste suferinţe (provocate sau îndurate) nu pot fi depăşite decât în spiritul iertării care „confesează faptul că ceva s-a pierdut pentru totdeauna" şi că acel ceva „îmbracă mai multe figuri: figura inextricabilului („nu vom scoate niciodată la lumină toate intrigile care au dus la complexitatea actuală a situaţiilor"), figura ireconciliabilului („vor exista totdeauna luări de poziţii adverse, care vor duce lipsa unui arbitru superior"), figura ireparabilului („aici regăsim chestiunea vinovăţiilor, însă sub înfăţişarea unor răni pentru care nu există vindecare definitivă şi totală, victimele nemaiexistând pentru a putea ierta")[8]. Fără a ierta, istoricul nu poate cerceta obiectiv.

Normalitate

Ne vom referi la noţiunea de normalitate aşa cum este descrisă de romanistul Johannes Kabatek în eseul *Minderheitenforschung und Normalität*[9] (Cercetarea minorităţilor şi normalitatea) publicat în volumul 22 al seriei *Pro Lingua*, editat de Dieter Kattenbusch şi intitulat *Minderheiten in der Romania* (Minorităţi în Romania[10]).

Pentru a descrie adecvat noţiunea de normalitate şi pentru a demonstra că această noţiune nu este una obiectiv-ştiinţifică, Johannes Kabatek aduce argumente irefutabile. Din eseul lui Kabatek se desprind următoarele idei:

1. Există o deosebire esenţială între munca ştiinţifică şi activitatea politică. Scopul ştiinţei este descrierea obiectivă a aspectelor realităţii, pe când scopul politicii este crearea, prezervarea sau schimbarea realităţii existente.

2. normalitatea poate fi folosită ca noţiune (categorie?) ideologică. În acest caz, omul de ştiinţă are obligaţia să descrie şi să explice de ce se recurge la această noţiune în discursuri şi texte cu caracter politic sau ideologic.

3. nu este menirea omului de ştiinţă să aprecieze valoarea criteriilor după care se ghidează înţelegerea noţiunii de normalitate de către diverse grupuri sau categorii de oameni. Cercetătorul ar trebui doar să înţeleagă şi să explice care sunt cauzele care au determinat criteriile normalităţii pentru grupuri diferite de oameni.

4. nercetătorul trebuie să identifice şi strategiile prin care un grup înţelege să demonstreze altora că propriile convingeri şi norme sunt singurele valabile.

[7] Paul Ricœur, *Despre traducere*, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 56–64.

[8] *Ibidem*, p. 111.

[9] Johannes Kabatek, „Minderheitenforschung und Normalität", în Dieter Kattenbusch (editor), *Minderheiten in der Romania* (*Pro Lingua*, vol. 22), Gottfried Eggert Verlag, 1995, p. 25–31.

[10] Deşi neutilizat (şi parţial neacceptat) de lingviştii români, termenul *Romania* semnifică, în toate tratatele lingvistice importante, spaţiul cultural şi geografic în care se vorbesc limbi neolatine.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

5. omul de ştiinţă ar trebui să acţioneze doar în slujba adevărului. În cazul în care el este ancorat emoţional în anumite situaţii, ar trebui să încerce să se desprindă de acestea sau să renunţe la cercetarea temelor de care este legat afectiv.

6. omul de ştiinţă are dreptul să acţioneze politic. În acest caz, are obligaţia de a declara aprioric acest lucru, pentru ca oamenii mai puţin învăţaţi să nu considere declaraţiile sale politice drept enunţuri ştiinţifice.

Normalitatea este un concept dinamic, fiind mereu redefinit de grupurile de oameni.

Obiectivitate

Prestigiosul om de ştiinţă Eugen Coşeriu formulează un set de principii după care ar trebui să se ghideze cercetarea ştiinţifică în lingvistică şi în alte ştiinţe ale culturii[11].

Primul dintre aceste principii este principiul obiectivităţii. Conform tezelor coşeriene, acest principiu este aplicabil tuturor ştiinţelor (nu numai ştiinţelor culturii), căci omul de ştiinţă are datoria de „a spune lucrurile aşa cum sunt", iar dacă a greşit, trebuie să recunoască că a greşit, şi să o ia de la început. Imposibilitatea practică de a atinge obiectivitatea absolută în descrierea unui lucru nu anulează validitatea principiului obiectivităţii, căci acesta este un principiu deontologic al ştiinţei. Şi idealul nobil al istoricilor este cel de a înţelege trecutul „aşa cum a fost" şi nu aşa cum doresc contemporanii (oameni simpli, istorici sau actanţi politici) ca acesta să fi fost. Dar în cercetarea istorică, intensiunea noţiunii de obiectivitate trebuie să includă şi faptul că istoricul este legat organic de un anumit spaţiu geografic şi cultural (adică de o anumită normalitate, în sensul descris mai sus) care oferă o perspectivă particulară de percepţie. Această perspectivă, în fază primară, influenţează rezultatele cercetării oricărui istoric: el cercetează şi scrie sub influenta casei în care a crescut, a şcolii la care a învăţat, a limbii sale materne şi a valorilor dominante din mediul său social (deseori, chiar şi sub influenţa unor factori politici).

Pentru a se apropia de idealul obiectivităţii, istoricii trebuie să se supune unor teste, cum ar fi: verificarea izvoarelor, discutarea rezultatelor cercetării în cadrul unor comunităţi multinaţionale de cercetători, conştientizarea imposibilităţii reconstrucţiei identice a faptelor istorice pe bază de documente, interpretări din trecut (formulate de trăitori ai faptelor respective sau de exegeţi care au trăit după consumarea faptelor) sau din contemporaneitate. Astfel, ei vor putea descoperi perspective mai adecvate de analiză a faptelor, se vor putea distanţa de propria perspectivă şi apropia de idealul obiectivităţii.

[11] Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, *Die Sachen sagen, wie sie sind…: Eugenio Coseriu im Gespräch*, Tübingen, G. Narr, ... Aceste principii sunt: al obiectivităţii, al umanismului, al tradiţiei, al antidogmatismului şi al utilităţii publice.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Având în vedere că în cercetarea istorică intensiunea (conținutul) noțiunii de obiectivitate cuprinde şi caracteristica descrisă mai sus, conform legii terminologice a variației inverse, extensiunea (adică sfera noțiunii) trebuie să fie mai restrânsă. Prin urmare, obiectivitate istorică nu înseamnă descriere sau interpretare identică cu adevărul absolut, ci interpretare, corectă din punct de vedere epistemologic, care se apropie mai mult sau mai puțin de adevăr.

Principiul multiperspectivității este un reper util pentru apropierea convingerilor istorice de adevăr.

Multiperspectivitate

Multiperspectivitatea nu este, de fapt, un principiu al cercetării istorice, ci al didacticii istoriei. Din punct de vedere epistemologic, el este totuşi valoros pentru că ajută indivizii umani să gândească şi să înțeleagă trecutul istoric cu propria minte şi să-şi formeze o conştiință istorică, pe baza căreia să adopte o conduită progresistă în lumea prezentă şi să contureze paradigme utile şi realiste pentru viitor.

Această noțiune a fost creată de Klaus Bergmann[12] şi presupune, printre altele, ca orice fapt sau fenomen istoric să fie analizat din cel puțin două perspective diferite, îmbrățişate de persoane, contemporane evenimentelor evocate, cu poziții sociale şi interese diferite.

Multiperspectivitatea este importantă şi pentru dezvoltarea altor abilități cum ar fi: cunoaşterea de sine (prin auto-reflecție), interpretarea alterității, interpretarea critică a realității politice, toleranță.

Gândirea istorică este (aproape) întotdeauna un amestec de afectivitate (implicare emoțională) şi raționalitate. Important este ca raționamentele istorice să nu se reducă la clasificarea dihotomică „bun sau rău" şi nici la sacralizarea propriei tradiții. Înțelegerea raportului adecvat dintre tradiție şi evoluție[13] este esențială. Din tradiție trebuie prezervate şi transmise doar acele elemente cu valoare perenă. Evoluția este un proces care nu poate fi oprit.

Pentru ilustrarea ideilor de mai sus, atragem atenția asupra a ceea ce au scris despre generalul Eduard Fischer doi contemporani ai acestuia, cu poziții şi interese diferite: juristul bucovinean Aurel Morariu (care a fost deputat în Parlamentul României întregite) şi ofițerul austriac Emil Seeliger (care, în perioada interbelică, şi-a câştigat prestigiul de jurnalist de senzație). Şi, pentru a exemplifica relevanța noțiunii de multiperspectivitate, vom intercala, între Morariu şi Fischer, frânturi dintr-o scriere a unui intelectual contemporan nouă, legat organic de spațiul fizic şi cultural Bucovina: Ion Filipciuc.

[12] Vezi lucrările: Klaus Bergmann, *Geschichtsdidaktik. Beiträge zu einer Theorie historischen Lernens*, 2. Auflage, Schwalbach-Ts.: Wochenschau Verlag, 2000 şi *Multiperspektivität: Geschichte selber denken*, Schwalbach-Ts.: Wochenschau Verlag, 2000.

[13] În mod intenționat nu folosim termenii „dezvoltare" sau „progres", pe care îi considerăm de sorginte marxistă şi, prin urmare, susceptibili de a fi interpretați politic.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

O perspectivă politic-discursivă şi o perspectivă istoric-narativă

În lucrarea *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, adnotată şi comentată de Rodica Iaţencu şi Marian Olaru, este reprodusă interpelarea lui Aurel Morariu, deputat al Partidului Democrat al Unirii în Parlamentul României întregite (legislatura 1919–1920)[14].

Analiza interpelării nu este obiectul prezentei lucrări. Nici nu ne simţim în stare să analizăm exhaustiv un asemenea discurs, care, din punct de vedere lingvistic, încalcă toate normele discursive în privinţa coeziunii sau coerenţei. Ne limităm doar la a face remarca că, din această foarte lungă interpelare, se desprinde concluzia că generalul de jandarmerie Eduard Fischer ar fi fost cea mai sinistră persoană care a existat şi a activat în Bucovina. Reproducem doar două comentarii (ştiinţific-obiective) ale editorilor volumului mai sus menţionat, referitoare la interpelarea (politic-subiectivă) a lui Morariu[15]: „În prima parte a expunerii este prezentată o listă a bucovinenilor deţinuţi, fie în puşcăriile de pe lângă tribunalele din Bucovina, fie deportaţi în lagărele din Thalerhof şi Theresienstadt (Boemia). Arestările şi deportările se făceau, de cele mai multe ori, în lipsă de probe sau martori sau pe baza unor denunţuri anonime şi simple bănuieli. Acuzaţiile erau cele de spionaj (fie în favoarea ruşilor, fie în favoarea României), lezmajestate, dezertare, «complicitate cu ruşii». Deputatul Aurel Morariu aminteşte în interpelarea sa şi despre execuţiile sumare pe care generalul Fischer le-a ordonat şi săvârşit în Bucovina prin subalternii săi".

„În interpelarea sa, deputatul Aurel Morariu aminteşte şi despre distrugerea economică şi materială pe care au săvârşit-o jandarmii austrieci în Bucovina, prin Biroul economic, condus de Berthold Storfer, înfiinţat pe lângă Comandamentul de Jandarmi din Cernăuţi, care avea ca sarcină colectarea de bunuri de consum, livrate ulterior la Viena sau către conducerea Armatei a VII-a (un centru de colectare a produselor alimentare a fost înfiinţat, în vara anului 1915, şi la Vatra Dornei, unde îşi avea stabilit sediul provizoriu guvernul Bucovinei)."

[14] Vezi *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I, *Sesiunea 1919–1920*, cuvânt-înainte de Ion Agrigoroaiei, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Rodica Iaţencu şi Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iaţencu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015, p. 106–126.

[15] Aurel Morariu (1886–1945), jurist. Urmează, la Cernăuţi, liceul şi Facultatea de Drept, obţinându-şi licenţa în anul 1909. Şi-a susţinut doctoratul la Universitatea din Praga (1914). A avut contribuţii în studiul dreptului şi a culturii bucovinene, militând pentru apărarea drepturilor românilor. Este autorul unor lucrări referitoare la: *Organizarea funcţionarilor publici* (1920); *Cazul inspectorilor diecezani din Bucovina* (1923); *În chestiunea Fondului religionar al Bucovinei* (1923); *La zece ani de la izbucnirea marelui război* (1924); *Un capitol din viaţa pribegilor bucovineni* (1926); *Unificarea legislativă* (1931); *Bucovina (1774–1914)* (f.a.) ş.a. Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava, Princeps Edit Iaşi, 2004, p. 78.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Reputatul scriitor Ion Filipciuc[16] publică, în „Bucovina Literară", eseul „Gen. Iacob Zadik şi trei întâmplări de poveste..."[17] care conţine enunţuri şi interpretări ce-l conturează pe Eduard Fischer ca adevărat „călău". În spiritul multi-perspectivităţii, nu vom face nicio remarcă cu privire la obiectivitatea scriitorului. Reproducem doar nişte pasaje pentru ilustrarea importanţei multiperspectivităţii în descrierea faptelor şi personalităţilor istorice.

„Colonelul Eduard Fischer, comandantul jandarmeriei din Bucovina, avea însă o butadă cu care se şi mândrea în ceasurile sale euforice: «Ich kenne in der Bukowina nur drei Nationen: Deutsche, Juden und Verräter» (În Bucovina eu cunosc doar trei naţiuni: germani, evrei şi trădători)"[18].

Deşi Ion Filipciuc nu indică sursa din care a aflat că Fischer în „ceasuri euforice" făcea asemenea remarci, considerăm afirmaţia sa ca fiind posibil adevărată. Cert este însă şi faptul că acelaşi Fischer, probabil într-o stare ne-euforică, a scris că: „Românii şi rutenii alcătuiesc baza populaţiei actuale. Germanii, evreii, armenii, lipovenii, polonii şi slovacii au imigrat de-a lungul secolelor şi şi-au găsit aici noua lor patrie. Bucovina avea, la începutul Războiului Mondial, 800 000 de locuitori, din care: 42% ruteni (majoritari în nordul, nord-vestul şi nord-estul ţării), 32% români (majoritari în sud şi sud-est), 21% germani, 13% evrei. Numeric minoritari erau polonii, maghiarii, lipovenii, slovacii. Din punct de vedere confesional, 86,5% erau creştini – din care 70% ortodocşi uniţi (sic!), 11% romano-catolici, 3% greco-catolici, 2,5% evanghelici – şi 13,5% erau evrei. Toate aceste neamuri cu limbi materne, obiceiuri, tradiţii şi religii diferite se simţeau însă ca făcând parte din acelaşi popor: se simţeau bucovineni. Ei erau uniţi în fidelitatea faţă de casa domnitoare, în dragostea pentru patrie şi în devotamentul faţă de Austria. Doar existenţa acestor caracteristici mi-au dat posibilitatea să îndrăznesc să apăr ţara de atacul moscovit, deşi dispuneam de puţini oameni"[19].

Ion Filipciuc mai aminteşte că Fischer „deşi nu era bărbat prost", pentru că „a scris şi a tipărit câteva cărţi în limba germană", „a fost bănuit că excesele sale nu fac altceva decât să dea expresie politicii austriece de exterminare a românilor,

[16] Indicăm aici doar câteva date biografice ale acestui autor bucovinean. Datele le-am preluat dintr-o sursă credibilă, site-ul Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu" din Iaşi: „Studii filologice la Universitatea „Al. I. Cuza". Doctorat (1999). Profesor de limba şi literatura română. Colaborează la diverse publicaţii literare cu proză, versuri, studii despre Eminescu, despre creaţia populară *Mioriţa*, articole, eseuri. Redactor la „Bucovina literară" (1990–2000). Premiul Eminescu (1998), premiul pentru publicistică (1997)". Activitatea sa publicistică este cu adevărat impresionantă. Pe site-ul BCU sunt menţionate următoarele scrieri: *Răboj* (1976); *Mândră floare-i norocu. Doine şi cântece* (1980); *Compunere cu portocale* (1983); *Vămile cireşului* (1983); *Mânzul cu stea în frunte* (1984); *Fost-au acest Ştefan Vodă* (1985); *Şi pietrele curg* (1985); *Moara din Costişa* (1996); *Înspre alt Eminescu* (1999); *Drumul împărătesc al poetului* (1999); *Apocrife* (1999); *Mioriţa şi alte semne poetice* (2002).

[17] Ion Filipciuc, „Gen. Iacob Zadik şi trei întâmplări de poveste…", în „Bucovina literară", serie nouă, XXIX, 1–12 (333–334), noiembrie – decembrie, 2018, p. 47–56.

[18] *Ibidem*, p. 47.

[19] General Eduard Fischer, *Krieg ohne Heer*, Wien, Militärwissenschaftl. Verlag GM. D. E. Franz Schubert, 1935, p. 3–4 (traducerea noastră).

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

pentru că îşi încorona performanţa uciderilor cu promisiunea: «Leer haben wir Bukowina genommen, leer werden wir zurück geben» (Deşartă am luat Bucovina, deşartă o vom da înapoi)"[20].

Această promisiune a cărei sursă, de asemenea, nu este indicată de autor, va fi fost făcută de Fischer probabil tot într-o stare de euforie, pentru că Fischer, în stare ne-euforică, a declarat şi a scris că a luat hotărârea fermă: „Rusul nu are voie să-mi invadeze Bucovina!"[21]

Considerăm că cele două perspective prezentate mai sus (cea politico-discursivă a lui Aurel Murariu şi cea narativ-istorică a lui Ion Filipciuc) sunt reprezentative pentru imaginea lui Eduard Fischer, percepută de mulţi români, istorici sau nu. După cum am spus, nu ne propunem să analizăm obiectivitatea enunţurilor acestor autori, proclamate de la tribuna parlamentului sau publicate, lăsând asta în seama istoricilor. Dintr-o anumită perspectiva, obiectivitatea poate fi chiar nerelevantă. Valoarea enunţurilor este deseori ierarhizată nu după criterii de obiectivitate, ci după criterii de normalitate şi după impactul pe care acestea le au asupra modului de a gândi şi de a înţelege al majorităţii oamenilor (nici măcar premiul Nobel pentru literatură nu se acordă pentru valoarea virtual-incomensurabilă a expresivităţii unei opere literare, ci pentru intensitatea efectului produs de aceasta asupra umanităţii). Or, concepţiile lui Aurel Morariu şi Ion Filipciuc sunt valoroase din acest punct de vedere pentru că au produs efecte asupra multor români şi se încadrează în normalitatea românească. Ne limităm doar la a prezenta încă o perspectivă de analiză a personalităţii şi faptelor generalului austriac Eduard Fischer, expusă de ofiţerul austriac Emil Seeliger. Nu îndrăznim a ne pune chezaş nici în privinţa obiectivităţii enunţurilor lui Seeliger, însă subliniem, în spiritul părintelui noţiunii de multiperspectivitate – Klaus Bergmann, că Emil Seeliger a avut „poziţii" şi „interese" fundamental diferite decât autorii menţionaţi mai sus. Dar, înainte de a trece la expunerea faptelor din perspectiva lui Seeliger, dorim să mai aducem doua „argumente imagistice" în favoarea lui Morariu (contemporanul lui Fischer) şi a lui Filipciuc (contemporanul nostru).

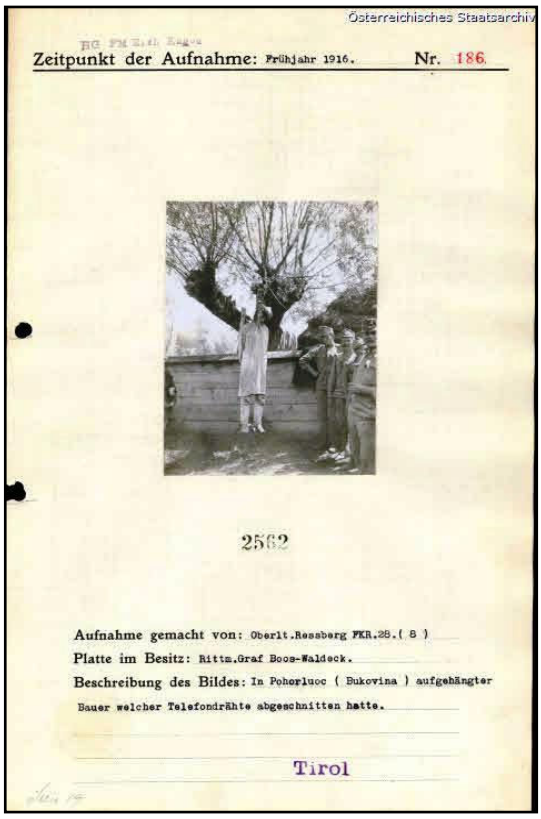
Din anul 1991, filozoful german Ferdinand Fellmann (născut în 1939), probabil epuizând ceea ce a avut de spus în domeniul fenomenologiei, eticii şi antropologiei filosofice, inventează sintagma „iconic turn", susţinând că imaginile posedă o dimensiune magică, care influenţează conştiinţa intenţională. Apoi, „cărăuşi" ai acestui filozof (pseudo-filozof?), jucându-se cu acest concept, şi numindu-l ba „pictorial turn", ba „imagic turn" sau „visualistic turn", au încercat să pună bazele unei discipline (ştiinţe?) care să determine lărgirea orizontului de cunoaştere prin analiza imaginilor. Deşi noi încă nu am recunoscut raţional căi certe de lărgire a orizontului cunoaşterii prin utilizarea exclusivă a imaginilor, reproducem mai jos două fotografii sugestive (găsite, după multă căutare, în fondurile Arhivelor Naţionale ale Austriei, disponibile on-line), care ar putea avea legătură cu imaginea lingvistică „Eduard Fischer – călăul".

[20] Ion Filipciuc, *op. cit.*, p. 48.
[21] Generalul Eduard Fischer, *op. cit*., p. VIII.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Țăran suspect condus la comandament. Bucovina, decembrie 1914.
Sursa: https://www.archivinformationssystem.at/bild.aspx?VEID=3017336&DEID=10 (23.12.2018).

Țăran spânzurat pentru că a tăiat cablurile telefonice (fotografie din primăvara anului 1916, făcută de locotenentul major Rossberg; posesorul negativului: căpitan conte Boos-Waldeck), Bucovina.
Sursa: https://www.archivinformationssystem.at/bild.aspx?VEID=3007817&DEID=10&SQNZNR=1 (23.12.2018).

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

O perspectivă militară: „Eduard Fischer – eroul”

Ne vom referi în această parte a lucrării la Emil Seeliger, ofițerul austriac care, după trecerea în rezervă, a scris multe articole de senzație în presă şi cărți considerate, la acea vreme cel puțin, neconvenționale. El este menționat în multe ziare austriece ca autor nonconformist pentru ideile exprimate în articole cum ar fi „Wie es zur ersten Kriegserklärung kam” (Cum s-a ajuns la prima declarație de război)[22] sau „Bankrott der Tapferkeit” (Falimentul vitejiei)[23].

Cernăuți, 1917. Împăratul Carol în piața centrală din Cernăuți vorbind cu generalul Eduard Fischer.
Sursa: https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_F/Fischer_Eduard_1862_1935.xml (23.12.2018).

[22] Articol vehement criticat în publicația „Neues Grazer Tageblatt” din 5 august 1924 (anul 34, numărul 393) pentru afirmația potrivit căreia nehotărâtul împărat Franz Joseph a fost convins să declare război Serbiei numai după ce i s-a prezentat o depeşă falsă, trimisă de la Sarajevo, în care se afirma că patru sute de jandarmi austrieci şi militari de la frontieră au fost măcelăriți de insurgenți sârbi. Sursa: http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=gtb&datum=19240805&query=%22Emil%22+%22Seeliger%22&ref=anno-search (29.11.2018).

[23] În care Seeliger afirma că războiul a fost pierdut de „militarii profesionişti”, ofițeri cu funcții, poziții, grade superioare (dintre care mulți făceau parte din înalta aristocrație), bătăliile câştigate datorându-se exclusiv militarilor neprofesionişti (rezerviştilor şi voluntarilor). Şi acest articol a avut un ecou negativ în presa austriacă interbelică. A se vedea, de exemplu, articolul publicat de maiorul dr. Oskar Regele, în publicația „Österreichische Wehrzeitung” din 10 februarie 1928 (anul 9, seria 6). Sursa: http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=daz&datum=19280210&query=%22Emil%22+%22Seeliger (29.11.2018).

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Personalitatea şi opera jurnalistică şi literară a lui Emil Seeliger vor face obiectul unei alte lucrări. Aici vom prezenta doar câteva date preluate dintr-o briliantă lucrare de diplomă, disponibilă on-line. Claudia Wagner, masterandă a Universităţii din Viena, susţine, în anul 2005, lucrarea de diplomă cu titlul: *Comisia centrală pentru combaterea literaturii naţional-socialiste. Purificarea literaturii în Austria*. Lucrarea analizează activitatea „Comisiei centrale pentru combaterea literaturii naţional-socialiste", care şi-a început activitatea în martie 1948 (pe baza unei legi promulgate încă din 1947) şi şi-a încheiat activitatea (în condiţii şi din motive neexplicate oficial nici până în ziua de azi) în aprilie 1949. Printre autorii a căror activitate şi operă au fost analizate de această comisie se regăseşte şi Emil Seeliger. În Arhivele Naţionale ale Austriei, Claudia Wagner găseşte următoarele date[24]: „Emil Seeliger s-a născut în anul 1872, la Viena şi a murit, tot la Viena, în anul 1955. A fost locotenent-colonel. Este autorul mai multor lucrări de istorie militară şi naraţiuni istorice. Karl Görlich s-a ocupat, în calitate de lector al Comisiei Centrale [pentru combaterea literaturii naţional-socialiste, n.n. – C.-A. M.] de operele lui Seeliger şi a ajuns la următoarea concluzie: Autorul prezintă în cărţile sale fapte deosebite. Dacă în primele sale opere el manifestă patriotism (în accepţiunea comună a cuvântului), ulterior apare în scrierile sale o tentă naţional-germană. În cartea *Abendsonne über Habsburgs Reich* (Amurg peste Împărăţia Habsburgică) această nuanţă este înlocuită cu o nuanţă pro-austriacă, care, în alte două opere ale sale, dispare în favoarea şovinismului german şi unei aproape funeste ideologii anti-austriece. În şedinţa din 21 aprilie 1949, s-a discutat despre acest caz. Profesorul Kögl şi-a prezentat referatul şi a solicitat înregistrarea cărţii *Hotel Sacher* pe lista cărţilor interzise [...]. Apoi, a solicitat ca lucrările (cărţile) *Spione und Veräter* (Spioni şi trădători), *Abendsonne über Habsburgs Reich* (Amurg peste Împărăţia Habsburgică), *Maulwürfe des Völkeringens* (Cârtiţele luptei între popoare) şi *Die Verderber Europas* (Vătămătorii Europei) să fie aprobate pentru tipărire. Solicitările au fost aprobate în unanimitate".

Reproducem, în cele ce urmează, în traducerea noastră, prefaţa memoriilor generalului Eduard Fischer, scrisă de lt.-col. Emil Seeliger[25]. Ceea ce ne-a îndemnat să traducem acest text nu este desfiinţarea imaginii de „călău" (a lui Eduard Fischer), ci prezentarea acestui personaj dintr-o altă perspectivă. Ne-am propus doar să evidenţiem un caz relevant, în care aplicarea principiului multiperspectivităţii dă posibilitatea cercetătorului istoric sau cititorului interesat de istorie să iasă din îngustul spaţiu dihotomic „bun sau rău", „călău sau erou" şi să-şi încadreze raţionamentele şi convingerile într-un mult mai generos spaţiu al ambi- sau multi-valenţelor.

[24] Vezi: Claudia Wagner, *Die Zentralkommission zur Bekämpfung der NS-Literatur Literatur-reinigung auf Österreichisch*, 2005. Sursa: https://www.wienbibliothek.at/sites/default/files/files/buchforschung/wagner-claudia-zentralkommission-nsliteratur.pdf, p. 69–70 (10 martie 2019).

[25] General Eduard Fischer, *Krieg ohne Heer*, Wien, Militärwissenschaftl. Verlag GM. D. E. Franz Schubert, 1935, p. V–XXII.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Generalul Dr. h. c. Eduard Fischer,
(în octombrie 1914 când avea gradul de colonel de jandarmerie).
Sursa: *Război fără armată. Lupta mea pentru apărarea Bucovinei contra ruşilor*, de General al Jandarmeriei Dr. h. c. Eduard Fischer.

ANEXA

Introducere

Dintotdeauna, prin «război» s-a înțeles lupta între grupuri de forțe organizate. Chiar dacă au existat situații în care unul sau altul dintre combatanți erau inferiori dușmanului în privința dotării, armamentului sau spiritului combatant, formula fundamentală a tuturor acțiunilor beligerante, fără excepție, era: armată contra armată.

Aceasta, până la începutul Primului Război Mondial, când s-a produs un eveniment fără precedent în cel mai estic teatru de operații militare al Austro-Ungariei, în Bucovina – Țară a Coroanei. La fel ca şi pentru atacarea Galiției, ruşii

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

au mobilizat pentru înaintarea în Bucovina un număr impunător de regimente, brigăzi, divizii… cazaci, trăgători, infanterie, dragoni, artilerie, mitraliere. În spatele forțelor combatante existau rezerve imense, inepuizabile.

Însă, în calea acestui imens număr de bărbați, care păreau a fi un ocean asiatic de culoarea argilei, gata să inunde provincia cea mai estică a Imperiului Habsburgic, nu exista niciun fel de stăvilar: niciun corp de armată, niciun regiment, nici măcar un batalion.

Exista un singur ofițer. Un comandant fără trupă, fără artilerie, fără mitraliere. Exista un singur bărbat, căruia îi lipsea chiar şi posibilitatea de a lua decizii în concordanță cu modul de operare al comandamentelor eşaloanelor superioare sau al comandamentului suprem al armatei, căci nu a primit din partea acestora niciun ajutor şi niciun sprijin.

Prin urmare, acest bărbat nu se putea baza pe nimeni, ci doar pe el însuşi. Trebuia să-şi apere «patria locală», care fusese lăsată pradă puhoiului rusesc, fără a putea măcar spera că va fi sprijinit «de sus» cu vreo baionetă sau mitralieră.

El se putea baza pe un singur lucru: pe propria-i voință îndârjită de a nu ceda. Acest bărbat, care nu poate fi asemănat cu vreun altul, a fost generalul EDUARD FISCHER.

Cu acuitatea unei priviri de vultur a recunoscut vastitatea pericolului. După izbucnirea războiului, comandamentul suprem al armatei cezaro-crăieşti a dispus mobilizarea tuturor trupelor din Bucovina în estul Galiției. În Bucovina nu a mai rămas nici măcar o singură companie de armată. Provincia a rămas complet lipsită de apărare în fata ruşilor, cărora, astfel, li s-a oferit un ținut ideal de înaintare dinspre nord şi nord-est. Coloanele combatante ruseşti ar fi trebuit doar să înainteze pentru a ocupa provincia.

Dar Fischer (pe atunci un simplu maior) nu privea amenințarea numai din această perspectivă, căci ocuparea celei mai estice provincii autonome a monarhiei de către duşmanul supra-numeric nu ar fi reprezentat doar o pierdere de război de importanță locală. Ocuparea de către ruşi a Bucovinei ar fi fost doar o primă etapă, cu consecințe directe şi imprevizibile asupra modului în care ar fi putut decurge întregul război, datorită condițiilor apriorice ale desfăşurării acțiunilor beligerante. Având în vedere că armata cezaro-crăiască era angajată deplin (până la ultimul soldat şi la ultimul purtător de puşcă) contra ruşilor în teatrele de război din Galiția şi din Polonia, comandamentul armatei duşmane ar fi putut da în Bucovina o lovitură decisivă contra flancului estic al armatei.

Flancul armatei ruse ar fi trebuit doar să înainteze în direcția sud-vest. Încă şi mai lipsită de apărare ar fi fost înaintarea către văile şi ținutul deluros din nordul şi mijlocul Bucovinei. Astfel, ruşii ar fi putut pătrunde în pădurile zonei carpatice din sudul Bucovinei. De aici, căile dintre culmi, cum ar fi Pasul Mestecăniş, ar fi oferit ruşilor, pentru toate armele armatei terestre, cale liberă către Ungaria Superioară şi către Ardeal. Altfel spus: datorită faptului că în nicio trecătoare din Carpați nu au fost organizate dispozitive defensive, precum şi pentru că toate trupele au fost

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

retrase din Bucovina, armata rusă avea cale liberă, prin Câmpulung, către partea superioară a Văii Tisei.

Flancul estic al Austro-Ungariei, complet lipsit de trupe şi de apărare, era, pur şi simplu, o invitație pentru inamicul supra-numeric. În timp ce pe frontul principal galițiano-polonez (în nordul arcului carpatic) aveau loc lupte crâncene, cu milioane de combatanți, ar fi fost posibil ca un flanc al armatei ruse să pătrundă în inima monarhiei!

În acest caz, cine ar fi putut să apere Budapesta de ofensiva supra-numerică a armatei ruseşti, mereu aprovizionată de inepuizabile rezerve? Căci toată puterea de foc austro-ungară (inclusiv artileria) era angajată în Galiția, în lupta disperată dintre «a fi» sau «a nu fi».

Încă dinainte de a se trage primul foc, maiorul Fischer a conştientizat pericolul care ar fi putut sa anihileze lupta eroică a popoarelor Austro-Ungariei pe frontul galițian.

Şi această convingere a cimentat în mintea neîntrecutului bărbat voința şi gândul: «Nu trebuie cedat!». Necazul patriei a sădit în inima acestui ofițer, care nu dispunea nici de soldați, nici de cai şi nici de mijloace logistice, următoarea hotărâre suprafirească: «Rusul nu are voie să-mi invadeze Bucovina!».

Şi Fischer, simplul ofițer de jandarmerie, a realizat imposibilul. A reuşit, împreună cu o mână de oameni pământeni, să oprească ofensiva întreprinsă de o întreagă armată rusească; pentru o perioadă de cinci luni, de la începutul lui august 1914 până în ianuarie 1915, a apărat Bucovina. Prin eroismul pe care l-a manifestat în Est, el a salvat întreaga monarhie de invazia rusească.

Când a mai existat în istoria militară din toate timpurile vreo asemenea faptă?

În urmă cu aproape două milenii şi jumătate, Leonidas, conducând un număr mic de spartani, a reuşit, manifestând clasicul spirit de sacrificiu, să oprească pentru două zile armata persană a cărei săgeți puteau întuneca cerul. Acest lucru însă a fost posibil doar pentru că strâmtoarea unde s-a dat lupta a fost un aliat de nădejde, care i-a permis armatei lui Xerxes să atace pe un front care avea lungimea de doar câțiva paşi. A existat şi un Andreas Hofer care, în urma cu peste o sută de ani, împreună cu o mână luptători tirolezi destoinici, a izgonit duşmanul, superior ca număr, din iubita sa patrie. Dar şi această victorie a fost posibilă datorită conformației «țărişoarei» apărate: culmile muntoase, abisurile şi căderile de piatră au fost aliații apărătorilor.

În schimb, Bucovina oferea ruşilor posibilitatea de a desfăşura ofensiva pe un front de sute de kilometri, fără obstacole. Cu toate acestea. Fischer, un soldat austriac de origine germană, a realizat imposibilul.

În aceste rânduri el descrie, în mod franc şi sincer, faptele sale din timpul războiului. Franchețea şi sinceritatea erau trăsături esențiale ale ființei sale.

Mie să-mi fie doar îngăduit ca, la început, să spun câte ceva despre formarea şi activitatea lui Fischer.

Secole de lupte sângeroase, tulburări interne şi repetate năvăliri întreprinse de hoarde asiatice au dus aproape la depopularea teritoriului actual al Bucovinei. În

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

urma unei înțelegeri cu Imperiul Țarist şi a stabilirii definitive a granițelor (prin negocieri purtate cu Turcia), «Țara Pădurilor de Fag» intra, în anul 1776, sub stăpânire austriacă. Este de înțeles faptul că populația acestui ținut, care număra la acea dată 70 000 de suflete, avea cel mai rudimentar nivel de cultură. Poliție nu exista, nici medici şi nici farmacişti. Pe vreme rea, călătorii rămâneau înglodați în drumurile desfundate. De poduri încă nu se auzise pe aici. În sezoanele ploioase, când nivelul apei creştea în râuri şi pâraie, nu se putea trece de pe un mal pe celălalt, uneori săptămâni în şir.

Împărăteasa Maria Tereza şi fiul ei Iosif al II-lea au dispus luarea neîntârziată de măsuri (tipic austriece) de îmbunătățire a vieții în această țară rudimentară. Prin construcția de şosele s-a îmbunătățit circulația în interiorul ținutului şi cea către Galiția şi Transilvania. Actele de justiție nu se mai făceau la întâmplare, ci în conformitate cu legile în vigoare. S-au înființat şcoli. Au fost chemate în țară multe familii de colonişti germani, moldoveni, poloni şi ruşi. Au fost aduşi meşteşugari, plugari şi crescători de vite. În anul 1783, existau deja şcoli germane la Cernăuți şi Suceava.

În vremea aceea, a emigrat din Suabia (Schwaben) în Bucovina şi tânărul fermier, de confesiune evanghelică, Fischer. Plin de vigoare şi de speranță în viitor, el a venit în Bucovina pentru a găsi o nouă patrie şi pentru a-şi întemeia o familie. În urmă cu o sută cincizeci de ani, acest temerar a devenit un austriac loial. El este străbunicul eroului nostru. Fiul acestui emigrant Fischer, care s-a născut în Bucovina, a intrat în serviciul statului, a devenit comisar fiscal şi a întemeiat Biserica Evanghelică din Cernăuți. În a treia generație, nepotul Gustav Fischer a devenit arendaşul moşiei Carapciu de pe Ceremuş. El şi soția sa Antonia, o fiică a străvechii familii de patricieni vienezi Leibenfrost, au avut cinci fii şi o fiică. Întrucât mama era de confesiune catolică, toți copii au fost botezați şi educați catolic. Cel mai mic fiu a văzut lumina zilei în 18 ianuarie 1862 şi a primit numele Eduard.

Încă de când era foarte mic, «Edi» era fascinat de soldați. După îndelungi rugăminți, părinții i-au permis ca, după absolvirea liceului, să se înscrie ca voluntar în Regimentul nr. 41 «Freiherr Kellner von Köllenstein» din Cernăuți. Acolo, el îşi îndeplinea cu mult zel toate îndatoririle. Apoi a intrat la şcoala de cadeți din Lobzov, lângă Cracovia. După ce a promovat examenele cu calificative remarcabile, tânărul ofițer a fost numit, în 18 august 1885, locțiitor de ofițer pentru cadeți.

Trei ani mai târziu, în 1 noiembrie 1888, a fost avansat locotenent şi apoi numit substitut de ofițer districtual. Exercitând această funcție, el a avut dese contacte cu jandarmeria cezaro-crăiască. Astfel, a crescut interesul tânărului şi vajnicului ofițer pentru activitatea de jandarmerie, care era deosebit de diversă şi interesantă în zona de graniță cu Rusia şi România.

Tânărul locotenent de infanterie s-a străduit cu sârguință să-şi îndeplinească dorința de a intra în corpul jandarmeriei. În 1 octombrie 1890 a fost repartizat la Comandamentul jandarmeriei din Cernăuți. După o perioadă de probă de doar şase luni, în urma promovării examenului de specialitate susținut în 28 aprilie 1891, a fost primit în jandarmeria cezaro-crăiască.

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

Astfel, Fischer a absolvit prima etapă de activitate în domeniul pe care şi la dorit. Însă, nu si-a luat niciun răgaz. Pătruns fiind de importanța serviciilor jandarmeriei, atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război, ofițerul, care nu după mult timp va fi avansat la gradul de locotenent major de jandarmerie, a analizat, cu minte clară şi ochi ageri, oamenii şi locurile din împrejurimi. El nu a călătorit prin Bucovina, ci a străbătut-o la pas, ajungând să cunoască până şi cele mai neînsemnate poteci şi podețe. Datorită acestor cunoştințe, a dobândit notorietate în cartografie. Atât în şcoli, cât şi în instituții ale statului, hărțile desenate cu măiestrie de locotenentul major de jandarmi Fischer şi tipărite la Editura F. A. Brockhaus din Leipzig se bucurau de o unanimă apreciere. Din dorința de a cunoaşte în detaliu populația multilingvă, Fischer socializa cu toate păturile profesionale. Nu numai în cercurile sociale înalte se bucura de prestigiu şi simpatie. El a reuşit să câştige considerația şi încrederea oamenilor simpli şi populației rurale. Datorită spiritului său sociabil, compasiunii sincere pe care o simțea pentru soarta oamenilor, disponibilității sale de a-i consilia şi ajuta până şi pe cei mai săraci oameni, Fischer avea să devină în curând cea mai populară personalitate din Bucovina.

El a scris şi lucrări ştiințifice. Ampla lucrare *Die Bukowina* îşi datorează apariția studiilor aprofundate întreprinse de Fischer. Această lucrare este considerată a fi cea mai vastă monografie a Bucovinei, fiind des citată în multe studii ştiințifice. În ciuda modificării situației statale şi lingvistice, lucrarea este considerată a fi cel mai adecvat material de documentare didactică, fiind utilizată şi în prezent. De asemenea, lucrarea *Heimatkunde für Mittelschule* (Monografia regiunii – manual pentru şcolile medii), editată de Fischer împreună cu Kozak, este o lucrare didactică foarte des utilizată. Lucrările sale istorice, cum ar fi «Kozmin» (Cozmin), «Die Wehrmacht der Moldau unter Stefan dem Großen» (Armata Moldovei sub Ştefan cel Mare) ş.a., au fost traduse în diverse limbi şi sunt apreciate de istorici. Studiul «Münzenkunde des Fürstentums Moldau» (Numismatica Principatului Moldova) a trezit, în special în România, un mare interes, fiind publicat în Anuarele Muzeului Bucovina şi într-o ediție specială.

Astfel, ofițerul de jandarmerie Fischer a ajuns să ocupe o poziție înaltă în cercul acelor bărbați care şi-au dedicat viața studiului Bucovinei. El a împletit cercetarea trecutului cu activitatea inedită de cunoaştere a aspectelor prezentului. Iar acele aspecte care i-au fost lui însuşi utile în exercitarea profesiei, el, care în 1 iunie 1893 a fost numit substitut al comandantului de departament din Cernăuți, le-a transmis tinerilor elevi ai şcolii de jandarmi, care i-au fost încredințați. Însă, Fischer nu s-a limitat la simpla transmitere a cunoştințelor necesare. El considera că misiunea şcolii sale era de a forma bărbați capabili să gândească independent şi să acționeze adecvat în orice situație.

Prin muncă perseverentă, şi-a atins scopul. Având la dispoziție o jandarmerie formată conform obiectivelor propuse, s-a încumetat în timpul războiului să execute misiuni pe care oricine altcineva le-ar fi considerat imposibil de îndeplinit. Dar şi înaintea războiului, pe timp de pace, succesele obținute de Fischer au fost recunoscute. Prin Hotărârea din 30 noiembrie 1898, împăratul şi-a exprimat înalta

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

prețuire şi l-a răsplătit pentru opera *Die Bukowina*, prin acordarea medaliei de aur cu deviză. În 1 mai 1900, a fost avansat la gradul de căpitan, iar în aprilie 1901 a fost numit Comandant al Departamentului 1 – Jandarmerie din Cernăuți şi locțiitor al Comandantului Jandarmeriei din Bucovina.

Comandantului acestui departament important din apropierea graniței cu Rusia şi cu România îi reveneau atribuții deosebite. Tânărul căpitan, datorită competenței sale deosebite, a cunoştințelor temeinice şi a formării sale multilaterale, era în măsură să exercite în mod remarcabil aceste atribuțiuni.

Datorită spiritului său previzional, a folosit numeroasele ocazii pe care le-a avut pentru a studia instituțiile din statele vecine, a conştientizat şi a stabilit, cu precizie aproape genială, aspectele care ar putea deveni relevante pentru apărarea frontierei. Avea capacitatea şi tactul de a evita disensiunile, păstrându-şi totodată cu fermitate propriul punct de vedere. Din acest motiv, statele vecine l-au onorat prin acordarea de distincții. În anul 1907, activitatea sa a fost răsplătită cu Crucea Franz Joseph în rang de cavaler (care doar rareori se acorda ofițerilor de rang inferior), iar în anul 1912 a primit cu Crucea Meritul Militar.

În vara anului 1909, Ministerul Apărării din Bucovina a hotărât trimiterea unei comisii în Ungaria, Germania, Belgia şi Elveția, în vederea studierii instituțiilor jandarmeriei din respectivele țări. Căpitanul Fischer a fost numit şef al acestei comisii. Amplele rapoarte înaintate, solicitările şi propunerilor făcute de Fischer erau foarte apreciate de minister.

În anul 1914, postul de comandant al jandarmeriei Bucovinei a devenit vacant. Nu a mirat pe nimeni faptul că în acest post important şi plin de răspundere a fost numit Fischer, cu toate că era unul din cei mai tineri ofițeri de stat major, avansat, în 1 mai 1912, la gradul de maior. În această funcție, el – soldat, politician, învățat şi psiholog într-o singură persoană – se va afirma într-un mod nemaiîntâlnit. Nimic nu scăpa percepției sale. Serviciul său de informații nu rata niciodată, dându-i astfel posibilitatea de a lua măsurile potrivite în orice situație. Cu cât situația devenea mai serioasă, cu cât se adunau mai mulți nori amenințători pe firmamentul politic, cu atât munca lui Fischer se intensifica. Atunci când a izbucnit războiul cu Rusia şi Comandamentul Superior al Armatei a retras toate trupele din Bucovina, numai el a fost în stare şi a avut curajul să întreprindă ceva nemaipomenit: având încredere în jandarmii formați de el însuşi, a luat în propriile mâini şi a condus cu succes, timp de mai multe luni, apărarea țării.

Fischer avea un dar deosebit care îi asigura succesul în practică: era un bun cunoscător de oameni. El avea capacitatea de a pune mereu omul potrivit la locul potrivit. Pentru ocuparea celui mai periculos post, el alegea întotdeauna nu pe cel care părea, ci pe cel care era efectiv cel mai potrivit dintre ofițerii sau funcționarii săi. În misiuni secrete trimitea numai pe acel cercetaş, despre care era deplin convins că poate îndeplini misiunea mai bine decât oricare alt om disponibil.

El cunoştea populația Bucovinei. Cunoştea toate naționalitățile, toate păturile sociale şi profesionale, toate religiile. Cunoştea cele mai ascunse simțăminte şi gânduri

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

ale diverselor categorii de oameni. Acest lucru îl simțeau oamenii din jurul lui. Fischer, poate şi vede totul, Fischer îi ajută pe toți, Fischer este unicul chemat! Aceasta era dogma fermă în care credeau toți bucovinenii, indiferent dacă erau funcționari, țărani, negustori sau orice altceva.

Numai datorită acestei profunde cunoașteri a oamenilor a reuşit să organizeze ineditele sale acțiuni de război. Să amintim numai faptul că a reuşit să neutralizeze sistemul de spionaj rusesc din Bucovina, cu toate că acesta dispunea de resurse inepuizabile. Niciodată conducerea inamicului nu a reuşit să afle cu ce mijloace precare era apărată țara şi nici care erau planurile urmărite. În schimb, aproape întotdeauna Fischer era informat în privința celor mai secrete intenții ale ruşilor. De cele mai multe ori, cunoştea măsurile planificate de inamic înainte ca acestea să fie aplicate. Astfel reuşea să înfrunte un număr imens de pericole. Orice încercări de spionaj, chiar şi acțiunile cele mai rafinate şi bine plătite, erau grabnic aduse la cunoştința celui care era considerat unanim cârmuitorul țării, fiind venerat ca «ființă superioară». Iar el, strategul suveran al micului război de pe frontul cel mai estic al Marelui Război, era întotdeauna acela care reuşea să dicteze puternicului inamic legea acțiunilor. Prin comparație, situația în principalele teatre de război din Galiția şi Belgia era, la acea dată, mult diferită şi mult mai neprielnică. Acolo, o rețea invizibilă şi invulnerabilă de spionaj zădărnicea succesul celor mai vajnice acte de vitejie.

Până acum încă nu s-a relatat complet şi coerent despre ceea ce a realizat Fischer sau despre modul în care şi-a îndeplinit misiunea. Faptele sale constituie unul dintre cele mai interesante şi glorioase capitole din istoria militară a tuturor timpurilor. Cu recunoştință, bătrânul său împărat a elogiat faptele sale. Fischer a fost avansat, în 1 august, la gradul de locotenent-colonel, iar în 15 septembrie 1914 a fost decorat cu Ordinul Coroanei de Fier clasa a III-a cu decorație de război, «în semn de recunoaştere a însemnatelor fapte de arme săvârşite contra inamicului». Deja în 25 octombrie 1914 a fost avansat, în mod excepțional, la gradul de colonel. Într-o perioadă de aproape douăsprezece săptămâni, el a avansat de la gradul de maior la cel de colonel, fapt nemaiîntâlnit înainte la nici un ofițer. În 29 martie 1915 i-a fost acordat Ordinul Imperial «Leopold» cu decorație de război, în rang de cavaler.

În cea mai mare parte din timpul războiului, Fischer a locuit într-un vagon de cale ferată. Astfel, el putea fi mutat dintr-un loc în altul, în funcție de necesitățile momentului, fără a întrerupe lucrările curente ale cancelariei. În vagon era amenajat biroul său, oficiul de telegrafie şi telefonie, precum şi un loc de odihnă pe care însă îl folosea doar pentru pauze foarte scurte.

Multitudinea sarcinilor sale, necesitatea de a recurge la improvizări, lipsa organelor instruite şi labilitatea situației care, la începutul acțiunilor militare, se schimba de la o oră la alta, îl obligau să muncească zi şi noapte. În afară de acțiunile de luptă, problemele legate de poziționare, complinire, îmbrăcăminte, muniție, hrană şi instruire militară a asociațiilor (în care scop avea la dispoziție doar şase ofițeri de jandarmi) s-au dovedit la fel de dificil de rezolvat ca şi repararea străzilor distruse,

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

extinderea reţelelor rutiere, căilor ferate, liniilor telegrafice şi de telefonie. La toate acestea se adăugau procurarea de bani, de scule, de materiale de construcţie şi de medicamente, organizarea coloanelor de transport şi a spatelui frontului. Trebuia avută în vedere şi administrarea teritoriului din care s-au refugiat autorităţile politice, adică menţinerea în funcţiune a unei părţi principale din mecanismul ţării, format din nenumărate roţi şi rotiţe. Această parte trebuia antrenată şi menţinută în mişcare în ciuda tuturor reţinerilor, obiecţiilor şi opoziţiilor.

Fischer avea câţiva susţinători ai muncii sale titanice, în special pe guvernator – contele Meran, apoi pe şeful Cancelariei guvernului – contele Ezdorf, care a devenit ulterior guvernator. Buni colaboratori, cu atitudine patriotică, erau şi conducătorii administraţiilor districtuale din Bucovina, de exemplu Dr. Karl Seidmann de la Cernăuţi. Printre colaboratori se numărau deputatul cavaler de Wassilko, inspectorul principal de la căile ferate Sigmund Roeßler şi mulţi alţii.

Totuşi, forţa motrice, conducătorul şi coordonatorul tuturor măsurilor amintite mai sus, luate sub presiunea diverselor evenimente de război, a fost, fără îndoială, comandantul jandarmeriei, Eduard Fischer.

Soţia sa, Josefine, i-a stat alături şi a îndurat toate pericolele şi chinurile războiului, dedicându-se totodată îngrijirii permanente a răniţilor şi bolnavilor. Această necomplicată şi nobilă doamnă şi-a continuat activitatea, alături de şotul ei, până când a fost infestată de germenul morţii.

Faima apărătorului Bucovinei s-a răspândit în rândurile prietenilor şi duşmanilor. Întreaga lume era uimită de faptele sale de arme. Demn de luat în seama este faptul că adversarul sau principal, generalul-locotenent rus Ariutinov, după ce a suferit repetate eşecuri militare, le-a spus cu amărăciune ofiţerilor din statul său major: «Dacă am fi avut de partea noastră un colonel Fischer, de mult cuceream ţara». Sven Hedin a făcut, în aprilie 1915, o călătorie în Bucovina pentru a-l cunoaşte personal pe «colonelul Fischer care, încă din timpul vieţii, a devenit o legendă». Universitatea germană din Cernăuţi i-a conferit lui Fischer, în 18 iunie 1916, titlul de *doctor honoris causa*.

Eroul considera însă că cea mai frumoasă răsplată pe care o primise erau cuvintele rostite de împărat în cadrul audienţei din 17 ianuarie 1915: «Vă mulţumesc, dragă colonele. Data viitoare, când se va acorda Ordinul Maria Tereza, mă voi gândi la dumneavoastră, căci nimeni nu este mai vrednic decât dumneavoastră!».

Lucrurile au decurs altfel. Fischer s-a întors pe front, a devenit general-maior şi a rămas neînvins până la sfârşitul sfârşitului. Ceea ce nu ştiu prea mulţi este că el a reuşit, în ceasul al doisprezecelea al existentei împărăţiei, să salveze populaţia Vienei de o iminentă moarte prin înfometare. Însă, după ce Monarhia Dunăreană a fost desfiinţată prin cea mai absurdă hotărâre adoptată la masa verde a Antantei, generalul Fischer, care a refuzat să-şi părăsească locul de baştină în care fusese încununat de glorie militară, a fost dus de români în exil la Iaşi, în 18 noiembrie 1918. O valiză cu lenjerie şi haine de strictă necesitate a fost tot ce i-a rămas în posesie. La Iaşi a fost reţinut doi ani neavând voie să părăsească camera în care locuia, situată la etajul doi al unui hotel. Două santinele înarmate erau postate zi şi

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

noapte în fața uşii sale. Soția lui Fischer, care hotărâse de bună voie să împartă cu el exilul, s-a îmbolnăvit grav şi nu mai putea să părăsească patul. Şi sănătatea generalului, greu încercată de chinurile războiului, a fost grav afectată. În sfârşit, după multe intervenții ale prietenilor săi vienezi, el îşi redobândeşte libertatea în 29 noiembrie 1920, datorită ministrului Averescu.

După eliberare, pleacă în Austria dar acolo nu-şi regăseşte vechea şi marea Patrie. În mica Austrie germană domnesc sărăcia şi haosul politic. În aceste condiții, cine să mai aibă timp, putere şi dispoziție pentru a se gândi la marele erou din Primul Război Mondial?

Datorită acestor împrejurări, abia în anul 1927 i-a fost acordată înalta, dar mult meritata distincție de vitejie, Ordinul Militar Maria Tereza, în rang de cavaler.

Nu-l mai văzusem pe dragul meu «camarad mai mare» Fischer din 1905. Câte nu se întâmplaseră de atunci? Trecuseră două decenii. Fusese război, a urmat prăbuşirea.

Acum urma să-l văd din nou. Primisem un bilet scris de altă mână, căci mâna lui nu mai putea scrie. Eram invitat în locuința sa din suburbii pentru «a schimba amintiri».

Şi acum stau din nou în fața sa, a bunului meu camarad de odinioară, a celui care, în vechea armată, era numit «cel mai viteaz soldat». După mult timp ne-am revăzut.

Părul i-a albit. Brațul său drept, care odată avea puterea unei întregi armate, este paralizat. Ocrotitorul Bucovinei nu şi-a cruțat viața şi nici sănătatea în cele cincizeci şi două de luni de război. Însă în ochii căprui strălucea încă privirea de vultur cu care ofițerul reuşise, în vremuri grele, să respingă asaltul moscoviților asupra frontierelor patriei.

În timp ce mă uit la plutoanele de soldați din vechea Austrie, comandate de prietenul meu, retrăiesc trecutul.

Îl vizualizez, cu ochiul meu interior, pe ofițerul de jandarmerie Fischer, descendentul unei vechi familii de germani bucovineni, înfăptuind minuni. Din nord şi din est năvălește armata rusă pe un front potopitor. Din spate, spionii deghizați în nenumărate feluri, îşi arată limbile şi trădează orice acțiune a apărătorilor. Însă, Fischer, nederutat şi cutezător, îşi strânge jandarmii şi funcționarii. Acestora li se alătură rezerviști şi țărani huțuli, care, din lipsă de armelor noi, sunt înarmați cu puști «Werndl». El îi organizează şi formează batalioane. Această forță de apărare, parcă ieşită din pământ în ceasul al doisprezecelea, animată de spiritul dârzului conducător, execută acțiuni de război nemaiîntâlnite: 9 000 de austrieci rezistă cinci luni de zile, luptând aproape zi şi noapte, pe un front de 100 de kilometri, unei armate formate din 80 000 de ruşi.

Marele duce Nicolae Nicolaevici este furios. Ce apărare neaşteptată! Guvernatorul Evreinov vesteşte prin afişe: «O sută de mii de ruble în aur şi o slujbă la stat aceluia care îl va preda viu pe comandantul austriac Fischer!».

Însă neînvinsul Fischer, cu forțe puține, blochează în continuare frontul care avea o lungime de cinci zile de marş. El acordă acoperire flancului Conrad al armatei şi, astfel, apără monarhia. Iar ambasadorul Austriei, contele Czernin, raportează de la

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

București: Apărarea exemplară a Bucovinei a paralizat propaganda rusească şi dorința de război din România.

De milenii se cântă, în toate limbile, imnul luptătorilor de la Termopile: «Călătorule, dacă mergi la Sparta…».

De o sută de ani, în întreg spațiul germanofon răsună cântecul lui Andreas Hofer: *Zu Mantua în Baden…* În orice istorie militară se pomenește de «minunea de pe Marna». Există şi un număr de lucrări în care este descrisă «minunea de pe Vistula», adică respingerea armatelor bolşevice de către polonezi.

Dar faptele de arme ale lui Fischer, săvârşite pe Frontul de Est al Războiului Mondial, încă nu au fost conştientizate, în toată măreția lor, de către noi, contemporanii. Ocrotitorul celei mai estice provincii din vechea Austrie încă nu şi-a găsit vestitorul".

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)

BDD-A32708 © 2019 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:30 UTC)